

PROGRAM DLA POLSKIEGO ZIEMNIAKA

Niespełnione nadzieje mogą zniszczyć polską branżę ziemniaka i zamiast zwiększenia eksportu będziemy mieli wszechobecny import tego warzywa.

dr Wojciech Nowacki
Prezes Stowarzyszenia Polski Ziemniak

Koniecznym jest się pochylić nad dotychczasową (już ponad 3-letnią) realizacją ustanowionego w 2018 roku przez MRIRW w porozumieniu z przedstawicielami branży ziemniaka w Polsce **PROGRAMU DLA POLSKIEGO ZIEMNIAKA** i przeanalizować co zostało już zrobione a co jeszcze czeka na realizację. Postępująca profesjonalizacja uprawy ziemniaka w Polsce powoduje, że pomimo zmniejszającego się arealu uprawy ziemniaka coroczne zbiory wynoszące 7-9 mln ton (z wyjątkiem lat o dużym deficycie opadów) są nieco wyższe od skali krajowego popytu szacowanego na ok. 6 mln ton. Powoduje to, że potencjał produkcyjny branży ziemniaka w Polsce nie jest w pełni wykorzystywany. Potrzebny jest jak najszybszy wzrost eksportu polskiego ziemniaka na rynki państw UE oraz krajów trzecich. Tak się jednak nie dzieje, wręcz odwrotnie, kwitnie często patologiczny import ziemniaka do naszego kraju.

Jedną z głównych przyczyn takiego stanu rzeczy, a przede wszystkim występujące ograniczenia eksportowe było i jeszcze nadal jest powszechne występowanie na terenie Polski bakterii *Clavibacter sepedonicus* (Cs) o statusie kwarantannowym, sprawcy bakteriozy pierścieniowej ziemniaka. W związku z występowaniem tej bakterii zostały w ostatnich latach wprowadzone przez służby fitosanitarne ograniczenia w dostępie polskich ziemniaków do rynków pozostałych państw członkowskich Unii Europejskiej. Celem Programu dla polskiego ziemniaka było i jest wyeliminowanie bakterii *Clavibacter sepedonicus* z profesjonalnej produkcji ziemniaka, zapewnienie swobodnego dostępu dla polskich ziemniaków do rynków pozostałych państw członkowskich UE oraz krajów trzecich i w konsekwencji poprawa opłacalności krajowej produkcji ziemniaka.

By dokonać takiego bilansu realizacji Programu warto przypomnieć jakie były jego założenia zawarte w 3 obszarach:

- 1) **Uzyskanie profesjonalnej produkcji ziemniaka wolnej od bakterii *Clavibacter sepedonicus* poprzez:**
  - a. wprowadzenie obowiązku wysadzania tylko bulw ziemniaka wolnych od bakterii *Clavibacter sepedonicus*;
  - b. realizacja dopłat do powierzchni obsadzonych kwalifikowanymi sadzoniakami ziemniaka;
  - c. realizacja wsparcia dla gospodarstw w których wykryto bakterię *Clavibacter sepedonicus*;
  - d. ułatwienie w zagospodarowywaniu porażonych bulw ziemniaka;
  - e. zapewnienie szkoleń dla rolników z zakresu „bioasekuracji fitosanitarnej ziemniaka”.
- 2) **Wyeliminowanie nieprawidłowości na krajowym rynku ziemniaka poprzez:**
  - a. wprowadzenie przepisów zobowiązujących handlowców do podawania kraju pochodzenia w przypadku obrotu ziemniakami oraz właściwego oznaczania ziemniaków młodych;
  - b. zwiększenie kar za naruszenia przepisów dotyczących produkcji i obrotu ziemniakami;
  - c. prowadzenie ukierunkowanych kontroli zdrowotności, znakowania i jakości w obrocie ziemniakami.
- 3) **Promocja polskiego ziemniaka na rynku krajowym i rynkach zagranicznych poprzez:**
  - a. transfer wiedzy dedykowany łańcuchowi „od pola do stołu” o możliwościach poprawy wizerunku oferty rynkowej ziemniaka oraz o wartości odżywczej tego cennego warzywa;
  - b. promocję walorów polskiego ziemniaka i jego przetworów na rynkach zagranicznych.

Początkowo przewidywano, że program będzie realizowany przez okres 4 lat. Zakładało się, że okres ten pozwoli na osiągnięcie poprawy zdrowotności upraw ziemniaka prowadzonych w celu łatwiejszego obrotu handlowego ziemniakami, w stopniu pozwalającym na zniesienie dodatkowych wymagań związanych z wysyłką ziemniaków poza granice naszego kraju.

Bilans dokonań i opóźnień w realizacji Programu

Analiza obecnego stanu realizacji Programu dla polskiego ziemniaka nie jest zbyt optymistyczna. Nie można występujących opóźnień w realizacji Programu tłumaczyć tylko panującą pandemią COVID 19. Opracowano w tym czasie nowelizację wielu rozporządzeń MRIRW regulujących zasady produkcji ziemniaka w kierunku możliwości wdrożenia do praktyki ustanowionego Programu dla polskiego ziemniaka.

W końcu grudnia 2020 roku uchylono dotychczasowe rozporządzenie MRIRW w sprawie szczegółowych sposobów postępowania przy zwalczaniu i zapobieganiu rozprzestrzenianiu się bakterii *Clavibacter michiganensis ssp. sepedonicus* i jednocześnie ogłoszono 3 nowe rozporządzenia MRIRW dot. zwalczania bakteriozy pierścieniowej w naszym kraju. Są to:

- Rozporządzenie w sprawie szczegółowych sposobów postępowania przy zwalczaniu i zapobieganiu rozprzestrzenianiu się bakterii *Clavibacter sepedonicus*
- Rozporządzenie w sprawie uznawania miejsc produkcji za wolne od bakterii *Clavibacter sepedonicus*
- Rozporządzenie w sprawie zaopatrywania bulw ziemniaka przeznaczonych do innych państw członkowskich Unii Europejskiej w zaświadczenia potwierdzające, że są one wolne od bakterii *Clavibacter sepedonicus*

Trudno jest opisać szczegółowo proponowane rozwiązania prawne zawarte w tych aktach prawnych. Najważniejszym posunięciem Programu jest wprowadzenie rejestru profesjonalnej produkcji i obrotu ziemniakami. Jest to zawarte w **rozporządzeniu MRIRW w sprawie roślin, których uprawę, magazynowanie, pakowanie, sortowanie, wprowadzanie na terytorium RP lub przemieszczanie na tym terytorium mogą wykonywać podmioty wpisane do urzędowego rejestru podmiotów profesjonalnych**. W rozporządzeniu tym zapisano: „Bulwy roślin gatunku *Solanum tuberosum L.*, inne niż sadzeniaki ziemniaka, mogą być uprawiane, magazynowane, pakowane, sortowane, wprowadzane na terytorium RP lub przemieszczane na tym terytorium, w tym z przeznaczeniem do innych państw członkowskich lub do państw trzecich, przez podmioty wpisane do urzędowego rejestru podmiotów profesjonalnych. Wymóg ten nie dotyczy podmiotów prowadzących w całości na własne, niezarobkowe potrzeby, uprawę bulw roślin gatunku *Solanum tuberosum L.* na powierzchni nie większej niż 1,5 ha”. Zapis ten (wg opinii autora tego artykułu) jest bardzo kontrowersyjny i bardzo ryzykowny. Wiadomo bowiem że zbiory np. z 1 ha uprawy ziemniaka przekraczają z reguły potrzeby gospodarstwa. Z powierzchni 1.5 ha uprawy ziemniaka można zebrać ponad 60 ton ziemniaków, a jest to ilość wielokrotnie przekraczająca potrzeby własne produkującego rolnika. Po co taki zapis pojawił się w rozporządzeniu. Być może tylko po to, by zredukować liczbę profesjonalnych producentów ziemniaka w naszym kraju i tym samym udowodnić pełne możliwości kontrolne PIORIN nad całą branżą.

W dość znacznym zakresie realizowano natomiast w całym kraju szkolenia służb doradczych i rolników obejmujące zasady bioasekuracji w tym dotyczące przeciwdziałania rozprzestrzeniania się *Clavibacter sepedonicus* w całym procesie produkcji i obrotu ziemniakami w naszym kraju. Niestety nie wdrożono do praktyki jak dotychczas obligatoryjnych zasad produkcji ziemniaka wolnej od bakterii *Clavibacter sepedonicus*.

Warto zatem dokonać szczegółowej analizy dotychczasowej analizy realizacji Programu dla Polskiego Ziemniaka.

Uzyskanie profesjonalnej produkcji ziemniaka wolnej od bakterii *Clavibacter sepedonicus*

a. Z przykrością niestety należy stwierdzić, że najważniejszego punktu Programu jeszcze nie

wprowadzono. Dotyczy to powszechnego w kraju obowiązku wysadzania bulw ziemniaka wolnych od bakterii *Clavibacter sepedonicus*, jak to nakazują przepisy zawarte w nowelizowanych rozporządzeniach MRIRW. W dalszym ciągu tylko kwalifikowane sadzeniaki ziemniaka (posiadające paszport) są obligatoryjnie badane pod kątem obecności bakterii Cs. Stanowią one jednak tylko nieco ponad 20% wszystkich corocznie wysadzanych materiałów rozmnożeniowych w kraju. Pozostałe sadzeniaki pochodzące z własnych rozmnożeń rolników towarowych (blisko 80%) nie są badane na obecność bakterii Cs. Taki stan rzeczy powoduje w dalszym ciągu niekontrolowane rozprzestrzenianie się bakteriozy pierścieniowej w kraju. Powodem takiego stanu jest brak wsparcia finansowego z budżetu państwowego dla PIORIN i tym samym brak wydolności laboratoriów WIORIN dla kontroli wszystkich wysadzanych materiałów rozmnożeniowych ziemniaka pod kątem wykrywania Cs w bulwach. Nadzieją miało być opracowanie i wprowadzenie do praktyki szybkiego testu paskowego wykrywania Cs w bulwach bezpośrednio u rolników – producentów profesjonalnych ziemniaka. Pomimo skierowanych na ten cel znaczących środków finansowych dla Oddziału IHAR - PIB w Boninie, który podjął się takiego zadania, cel jak dotychczas nie został osiągnięty. Brak szybkiego testu paskowego wstrzymuje praktycznie realizację całego Programu. Tym samym rolnicy profesjonalni (także i nie profesjonalni) mogą wysadzać ziemniaki bez kontroli ich bulw na obecność bakterii Cs. Jest to największe jak do tej pory rozczarowanie obowiązującym, ale tylko na „papierze” Programem. Nikt nie żąda od Oddziału IHAR - PIB w Boninie rozliczenia się z przekazanych na ten cel środków finansowych. Za to Oddział w Boninie żąda dalszych środków na dokończenie realizacji badań i uruchomienie produkcji testu paskowego. Jest to skandaliczna sytuacja. Program stał się zatem źródłem finansowania nieudolności pracy niektórych naukowców. Należy to natychmiast zmienić.

- b. Dopłaty, tak jak przed uruchomieniem Programu, do powierzchni obsadzonych kwalifikowanymi sadzoniakami ziemniaka są realizowane, ale ich wysokość zamiast być zwiększona, została ostatnio nawet zmniejszona. Jeszcze kilka lat wstecz dopłata w ramach programu *de minimis* wynosiła ponad 500zł/ha uprawy ziemniaka, a obecnie (2019 i 2020 rok) wynosiła tylko około 340zł/ha. Stanowi to tylko około 10% wartości zakupu kwalifikowanych sadzoniaków ziemniaka na 1 ha i tym samym nie stanowi większej zachęty do korzystania z postępu biologicznego przez producentów ziemniaka.
- c. Realizacja wsparcia dla gospodarstw w których wykryto bakterię *Clavibacter sepedonicus* została w ramach Programu prawnie zmodyfikowana. Mogą korzystać z tej pomocy zarówno producenci sadzoniaków ziemniaka jak i producenci towarowi ziemniaka. Znowelizowane rozporządzenie MRIRW wprowadziło możliwość uzyskania rekompensaty poniesionych strat dla producentów ziemniaków towarowych (porażonych przez bakterie Cs lub *Ralstonia solanacearum*) na poziomie odpowiednio 70% i 50% w przypadku gospodarstw wykorzystujących badany i niebadany materiał nasadzeniowy. W kolejnych latach wsparcie będzie ukierunkowane na gospodarstwa stosujące przepisy dotyczące wymogu wysadzania bulw ziemniaka o potwierdzonej zdrowotności. Stanie się to jednak dopiero po wykorzystaniu w diagnostyce bakteriozy pierścieniowej ziemniaka szybkiego testu paskowego, którego obecnie jak już wspomniano nie ma.
- d. Ułatwienie w zagospodarowywaniu porażonych partii bulw ziemniaka polegający na wskazaniu w kraju sieci podmiotów prowadzących przerób przemysłowy partii porażonych i prawdopodobnie porażonych przez Cs ziemniaków (gorzelnie, biogazownie, inne zakłady). Jak do tej pory nie odnotowano wśród krajowych podmiotów gospodarczych większego zainteresowania przetwarzaniem takich partii ziemniaka z uwagi na konieczność spełnienia odpowiednich zabezpieczeń fitosanitarnych definiowanych przez PIORIN.
- e. Powszechne prowadzenie szkoleń dla rolników i doradców z zakresu „bioasekuracji fitosanitarnej ziemniaka” (i nie tylko) jest faktem dokonany i tu można być wdzięcznym ośrodkom doradztwa rolniczego z całego kraju za organizowanie tego typu spotkań

początkowo w formie realnej, a obecnie w formie webinarów. Sam autor tego artykułu przeprowadził w 2020 roku ponad 50 wykładów, a w 2021 roku już ponad 15 wykładów z zakresu współczesnych wyzwań w technologii produkcji ziemniaka w tym także z zakresu bezpieczeństwa fitosanitarnego.

Wylimitowanie nieprawidłowości na krajowym rynku ziemniaka

- a. Konkurencję dla polskich ziemniaków na krajowym rynku stanowią ziemniaki sprowadzane zarówno z państw trzecich, jak i innych państw członkowskich UE. Producenci ziemniaka wskazują przy tym, że nierzadko konsumenci wprowadzani są w błąd co do kraju pochodzenia ziemniaków – wynika to zarówno z celowego zafałszowywania miejsca ich produkcji, jak i „niedbalstwa” sprzedających. Kolejnym dostrzeganym przez producentów problemem jest niewłaściwe, wprowadzające w błąd kupującego, używanie pojęć „ziemniak młody” i „ziemniak wczesny”. W Polsce powszechnie używana jest nazwa „ziemniak młody” na oznaczenie „ziemniaków wczesnych” i konsumenci traktują oba te terminy, jako synonimy. Tymczasem odnotowywane są przypadki stosowania nazwy „ziemniaki młode” w odniesieniu do ziemniaków dojrzałych, co wpływa na decyzje konsumenta. Obecnie wprowadzono w tym zakresie stosowne przepisy zobowiązujące handlowców do podawania kraju pochodzenia w przypadku obrotu ziemniakami oraz właściwego oznaczania ziemniaków młodych/wczesnych. W praktyce nowe uregulowania są obecnie już stosowane.
- b. Usankcjonowano prawnie zwiększenie kar za naruszenia przepisów dotyczących produkcji i obrotu ziemniakami w Polsce. Ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. o *zmianie ustawy o ochronie roślin oraz niektórych innych ustaw* wprowadziła administracyjną karę pieniężną na poziomie do 5000 zł za niewykonanie decyzji administracyjnej dotyczącej zwalczania organizmów kwarantannowych (w tym bakterii *Clavibacter sepedonicus*) oraz do 12500 zł za wywóz towarów (w tym bulw ziemniaków) do innych państw członkowskich bez wymaganych dokumentów. Działanie takie stwarza zagrożenie fitosanitarne dla innych państw członkowskich a tym samym możliwość wprowadzenia wobec Polski dodatkowych restrykcji i ograniczeń w dostępie do rynku unijnego. Kolejne rozwiązania, które mają zapobiegać procederowi przepakowywania przywożonych z zagranicy niektórych owoców oraz warzyw, w tym ziemniaków, i sprzedawania ich, jako polskie, wprowadza ustawa z dnia 20 lipca 2018 r. o *zmianie niektórych ustaw w celu zwiększenia efektywności prowadzonych działań kontrolnych w zakresie niektórych rynków rolnych*. Przepisy tej ustawy nakładają obowiązek posiadania przez każdy podmiot wprowadzający artykuły rolno-spożywcze do obrotu, informacji umożliwiających identyfikację tych artykułów, aż do momentu ich zbycia. W przypadku niedopełnienia tego wymogu jest nakładana kara pieniężna w wysokości do trzykrotnego przeciętnego wynagrodzenia za rok poprzedzający rok nałożenia kary, nie niższa jednak niż 200 zł. Znowelizowano także Ustawę z dnia 18 grudnia 2003 r. o *ochronie roślin* zwiększając kary za zafałszowania w obrocie towarami podlegającymi regulacjom fitosanitarnym (w tym za zafałszowania pochodzenia bulw ziemniaka) do 125 tys. zł. Wprowadzone sankcje karne poprawiły sytuację rynkową polskich producentów ziemniaka.
- c. Instytucje kontrolne obrotu rynkowego żywności wprowadziły w ramach Programu procedury dla prowadzenia ukierunkowanych kontroli zdrowotności, znakowania i jakości w obrocie ziemniakami i tak:
  - PIORIN prowadzi kontrole fitosanitarne, obejmujące pobieranie do badań prób ziemniaków na obecność agrofagów kwarantannowych, w tym oznakowanie bulw ziemniaków znajdujących się w obrocie w zakresie zaopatrzenia ich w numer rejestracyjny podmiotu.
  - Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych sprawdza jakość handlową ziemniaków, w tym ich oznakowanie.
  - Państwowa Inspekcja Sanitarna odpowiada za bezpieczeństwo żywności pochodzenia roślinnego, w tym ziemniaków oferowanych w handlu.

- Krajowa Administracja Skarbowa weryfikuje prawidłowość działania podmiotów gospodarczych zajmujących się importem ziemniaków.

Wzmoczone kontrole obrotu ziemniakami w naszym kraju przyniosły już pewne efekty. Niektóre sieci handlowe zmuszone zostały do zapłacenia stosownych kar za naruszenie obowiązujących procedur.

Promocja polskiego ziemniaka na rynku krajowym i rynkach zagranicznych

- a. Transfer wiedzy dedykowany łańcuchowi „od pola do stołu” o możliwościach poprawy wizerunku oferty rynkowej ziemniaka oraz o wartości odżywczej tego cennego warzywa w naszej diecie pod postacią bogactwa potraw ziemniaczanych polskiej kuchni jest realizowany przez organizacje branżowe w tym szczególnie Stowarzyszenie Polski Ziemniak, Federację Branżowych Związków Producentów Rolnych a także przez Oddział IHAR – PIB w Jadwisinie. W tym celu realizowane są programy finansowane przez Fundusz Promocji Owoców i Warzyw w mediach społecznościowych i na imprezach targowych a także prowadzone są wykłady głównie w formie webinarów. Działania promocyjne opierają się m.in. na: promowaniu ziemniaków, w tym proekologicznych metod ich produkcji, a także znaków i systemów jakości dot. tradycyjnych i współczesnych produktów ziemniaczanych, zwiększaniu dostępności do lokalnych i regionalnych producentów ziemniaka wysokiej jakości, poprzez m.in. rozwój strony internetowej i aplikacji mobilnej „Polska Smakuje” w zakresie ziemniaków jako cennego warzywa o wielokierunkowym wykorzystaniu, promocji zasad prawidłowego odżywiania i informacji nt. wartości odżywczych ziemniaków oraz budowaniu patriotyzmu konsumenckiego poprzez podkreślanie polskiego pochodzenia ziemniaków wyróżniających się wysoką jakością, niskim stopniem chemizacji ich uprawy i specyficznymi warunkami klimatycznymi naszego kraju sprzyjającymi ich uprawie.
- b. Obecnie trwająca pandemia COVID -19 uniemożliwiła w szerszym zakresie promocję walorów polskiego ziemniaka i jego przetworów na rynkach zagranicznych. Organizowane są obecnie przez MRIRW oraz KOWR tylko seminaria na temat możliwości współpracy w tym realizacji eksportu warzyw i owoców z Polski do różnych krajów świata.

Wniosek końcowy

Ustanowiony w 2018 roku Program dla polskiego ziemniaka, którego głównym celem było stworzenie warunków do zwiększenia możliwości eksportowych dla polskich ziemniaków poprzez drastyczne ograniczenie występowania w naszym kraju *Clavibacter sepedonicus* powodującej bakteriozę pierścieniową ziemniaka nie spełni oczekiwań polskich producentów ziemniaka jeśli nie wprowadzi się do powszechnej praktyki szybkiego testu wykrywającego tą chorobę i w dalszym ciągu będziemy wysadzali materiał rozmnożeniowy niewiadomej zdrowotności bulw. PIORIN powinien natychmiast skorzystać z zakupu gotowych już testów paskowych stosowanych w innych krajach (np. Niemcy) lub wyegzekwować od Oddziału IHAR - PIB w Boninie uruchomienie krajowej produkcji i udostępnić je (nawet odpłatnie) polskim rolnikom. Polscy rolnicy czekają na szybką diagnostykę wykrywania Cs. Na co więc czeka PIORIN? Na co czeka MRIRW, który finansował opracowanie testu paskowego? Czy celem Programu ma być całkowita likwidacja polskiej branży ziemniaka.

Jeśli tak się nie stanie drobni polscy producenci ziemniaka jako nieprofesjoniści (wg. obowiązującego prawa do 1,5ha) przejdą do podziemia i bakterioza pierścieniowa będzie powszechnie występującą chorobą. Profesjoniści będą musieli ograniczyć skalę uprawy ziemniaka w swych gospodarstwach, bo nie będzie można eksportować polskich ziemniaków. Wstępne dane Powszechnego Spisu Rolnego przeprowadzonego w 2020 roku już zasugerowały, że krajowy areał uprawy ziemniaka zmniejszył się w ostatnich 2 latach aż o blisko 100 tys. ha i wynosi prawdopodobnie tylko nieco ponad 200 tys. ha. Czy taki był cel Programu?